

บทคัดย่อ

โครงการ “การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชลประทานในการปลูกพืชหมุนเวียนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณโครงการสถานีสูบน้ำขนาดเล็กยะกัง 8 บ้านบุเกะกุง ตำบลลำภู อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการคลองส่งน้ำให้เอื้อต่อการทำนาและการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่โครงการสถานีสูบน้ำขนาดเล็กยะกัง 8 และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งน้ำชลประทานให้เกิดประโยชน์ในการปลูกพืชหมุนเวียนได้เต็มประสิทธิภาพโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำโครงการสถานีสูบน้ำขนาดเล็กยะกัง 8

กระบวนการวิจัย เริ่มจากคัดเลือกพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย ประมวลสภาพปัญหา กำหนดประเด็นวิจัย ยืนยันโจทย์วิจัยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เตรียมพื้นที่ทดลองปลูกข้าว และพืชหมุนเวียน ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพ ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพไว้ใช้เอง กิจกรรมสัมพันธ์ สร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ และติดตามความคืบหน้าในการดำเนินโครงการวิจัย

ผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 ตั้งแต่เดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2553 ในระยะแรกได้เร่งปรับปรุงโครงสร้างของระบบชลประทานเป็นสำคัญ ดำเนินการขุดลอกคูส่งน้ำที่เศษหิน เศษดิน กิ่งไม้ทับถมอยู่ โดยเฉพาะบริเวณต้นสายของสถานีสูบน้ำ เพื่อให้สามารถทำนาปลูกข้าวได้ทันตามฤดูกาล นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการป้องกันปัญหาจากการทับถมของคูส่งน้ำ ด้วยการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลลำภู จัดทำถนนคอนกรีตเสียบแนวคูส่งน้ำ เพื่อป้องกันการกัดเซาะหินคลุกและดินลูกรังบนถนนที่จะไหลลงคูได้สำเร็จ ได้รับความช่วยเหลือวัสดุก่อสร้างจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำบางนรา เพื่อก่อคั่นกันคูส่งน้ำให้สูงขึ้น โดยให้เยาวชนวัยรุ่นในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขุดลอกคูและทำคั่นกันแนวคู

โครงสร้างระบบน้ำอีกจุดหนึ่งที่ยังเป็นปัญหาอยู่ คือฝายน้ำล้นที่สร้างไว้เมื่อปี 2537 โดยงบประมาณของกระทรวงมหาดไทยที่ส่งมายังอำเภอเมืองนราธิวาส พื้นที่บริเวณโครงการสถานีสูบน้ำยะกัง 8 อยู่ติดกับแม่น้ำและคลองยะกัง ช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำจากแม่น้ำและคลองจะเอ่อล้นเป็นประจำทุกปี จึงกลายเป็นพื้นที่รับน้ำก่อนจะไหลลงสู่ทะเล การที่มีฝายน้ำล้นที่สร้างคั่นกันไว้สูงปิดกั้นการไหลของน้ำตามธรรมชาติ ส่งผลให้พื้นที่เกิดน้ำท่วมขังสูง และท่วมนาน ต้นข้าวเสียหายเป็นประจำ ทีมวิจัยจึงได้เสนอข้อมูลปัญหาไปยังนายอำเภอเมืองนราธิวาสแล้ว และได้รับทราบว่าจะเสนอต่อไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสเพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป

หลังจากแก้ไขปัญหามาโครงสร้างระบบชลประทานแล้วเสร็จ ชาวนาในเขตอำเภอยะกัง 8 ที่เดิมย้ายไปทำนาพื้นที่อื่น ปล่อยที่นาของตนทิ้งร้างมา 15 ปี ด้วยปัญหาระบบน้ำ ได้กลับมาฟื้นฟูนาไร่อีกครั้ง ดำเนินการปลูกข้าวก่อนฤดูกาล โดยอาศัยน้ำจากชลประทาน ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ต้นข้าวมีความอุดมสมบูรณ์ดี แต่เมล็ดข้าวลีบเล็ก ออกรวงไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทีมวิจัยได้ส่งตัวอย่างรวงข้าว

ที่เมล็ดลีบเล็กให้กับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนราธิวาส ทำการวิเคราะห์หาสาเหตุในปัญหาดังกล่าวแล้ว ขณะนี้ยังรอผลการวิเคราะห์สาเหตุอยู่ และการที่ปลูกข้าวเพียงจุดเดียวนี้เอง กลายเป็นการล่อให้นักจำนวนมากเข้ามารุมจิกกินเมล็ดข้าวจำนวนมาก หากทำนาในช่วงที่ทุกพื้นที่ปลูกข้าวพร้อมๆ กัน บรรดานกทั้งหลายจะกระจายกันออกไป ไม่มีที่ใดต้องโดนรุกรานจากนกหนักมากนัก ถือเป็นบทเรียนที่ชาวนาในพื้นที่ได้ร่วมวิเคราะห์จากประสบการณ์ ขณะเดียวกัน ได้ตั้งข้อสังเกตว่าข้าวพันธุ์ “ชัยนาท” ที่ใช้อยู่ นั้น ไม่ทนต่อน้ำท่วมขังและไม่ทนต่อโรคและแมลงศัตรูพืช จึงได้เสนอให้กลับไปใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิม แต่ปัญหาก็คือพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมหายไปจากพื้นที่นานแล้ว หลังจากมีการสนับสนุนให้ปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาท เมื่อทวนถามผู้อาวุโสที่ทำนามายาวนานเพื่อให้ได้ข้อมูลว่าพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เคยปลูกมาแต่เก่าก่อนนั้นคือพันธุ์อะไร ปรากฏว่าเป็นพันธุ์ข้าว “ปาดิปาเฮะ” ซึ่งตรงกับพันธุ์ข้าวที่โครงการวิจัย “การบริหารจัดการน้ำสำหรับทำนาในพื้นที่ชลประทานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณโครงการฝายบ้านกาเต็ง ตำบลกาลิซา อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส” ใช้อยู่พอดี จึงนับเป็นโอกาสที่ดีในการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวประสบการณ์ในการทำนา

กรณีปัญหาเมล็ดข้าวลีบเล็ก ได้สันนิษฐานว่าอาจจะเกิดจากดินขาดธาตุอาหารบางตัวที่มีความจำเป็นต่อความสมบูรณ์ของรวงข้าวหรือไม่ จึงได้ประสานให้เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินลงพื้นที่ตรวจสอบ แม้ครั้งหนึ่งจะได้ส่งตัวอย่างดินไปตรวจวิเคราะห์กว่า 1 ปีแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการแจ้งผลกลับมา และเวลาที่ล่วงเลยมานี้เอง อาจจะต้องเก็บตัวอย่างดินกันใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลความสมบูรณ์ของดินที่เป็นปัจจุบันมากที่สุด

นอกเหนือจากการทำนาแล้ว แผนงานโครงการวิจัยได้กำหนดให้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาหลังเก็บเกี่ยว ด้วยการปลูกพืชหมุนเวียน และก่อนที่งบประมาณโครงการวิจัยจะได้รับการอนุมัติ หัวหน้าโครงการวิจัยได้ทดลองปลูกพืชชนิดต่างๆ ไปก่อนหน้านี้บ้างแล้ว เช่น ข้าวโพด (ปลูกในพื้นที่สูงใกล้ที่นา โดยใช้ น้ำจากชลประทาน) ยกร่องปลูกแตงโมในนา ปลูกผักชนิดต่างๆ โดยเฉพาะผักบุ้งในพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมถึง ผลจากการทดลองปลูก พบว่า ข้าวโพดได้ผลดี แตงโมปลูกขึ้นแต่ผลไม่ใหญ่มากนัก แต่ที่ได้ผลผลิตดีมีตลาดรองรับแน่นอน คือ ผักบุ้ง เก็บขายครั้งหนึ่งได้ 300 – 500 บาท เป็นการทดลองเพื่อวางแผนการใช้ประโยชน์จากชลประทานในอนาคต

คณะวิจัย

มีนาคม 2554